

اسرار ومعانی حج

خطبه اول

الحمد لله الكبير المتعال ذي العزة والجلال و خلق فسوى وقدر فهدى و أحمده - سبحانه - وأشكره وأتوب إليه وأستغفره و وأنشهد ألا إله إلا الله وحده لا شريك له وأنشهد أن محمد عبد الله ورسوله .. وخليله وخيرته من خلقه .. أفضل من صلى وقام وحج لله وصام : فصلوات الله وسلامه عليه وعلى آله الطيبين الطاهرين وعلى أصحابه الغر الميامين و وعلى التابعين ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين . اما بعد:

الله متعال میفرماید: ﴿ وَادِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَكَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾ (الحج: ٢٧) «به مردم اعلام کن که پیاده و یا سواره بر شتران باریک اندام که راههای فراخ و دور را طی کنند و به حج کعبه بیایند».

برادران و خواهران مسلمان! دین اسلام دین وحدانیت خالص و یکتا پرستی است. دینی است که اعتقادی به وساطت در ارتباط بین بندگان با پروردگارشان ندارد. مسلمانان و پروردگاری را عبادت می کنند که از دایره ادراک و ابصار بالاتر است.

تنها کسانی می توانند به این معبود یکتا برسند که دارای تفکری بلند و نیت و اراده ای قوی و اخلاص در عمل باشند. دین اسلام برای تربیت و اصلاح پیروان خویش و دارای برخی احکام و قوانین است که برخی از این احکام به عنوان شعائر و مظاهر تجلی قدرت و عظمت اسلام - این دین آسمانی - تلقی می شوند. به عنوان مثال حج بیت الله الحرام نمونه ای از شعائر اسلام است که خود دارای مناسک و افعال و ایام خاصی است که هر کدام از آنها به نوع خود جزو شعائر الله محسوب می شوند و همان شعائری که تعظیم و بزرگداشت آنها نشانه تقوای قلب معرفی شده است.

چنانکه الله متعال میفرماید: ﴿ وَمَنْ يُعْظِمِ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾ (حج: ٣٢) «وهر کس شعائر الله را تعظیم کند پس در حقیقت این - تعظیم - از تقوای دلهاست»

آری! حج با تمام مناسک و افعال خود نمونه ای از ارتباط عمیق و بی تکلف در میان بنده و مولایش است. الله متعال قسمتی از کره خاکی را مورد رحمت خاص خویش قرار داده است و این بخش از کره خاکی چنان با رحمت الله یکتا احاطه شده و جلالت ذات قادر و مقتدر آن را پوشانده است که مظهري از مظاهر بارز الهی قرار گرفته و ارتباطی بسیار نزدیک با خالق لایزال دارد به طوری که انسانهای مومن با دیدن آن بلافاصله به یاد الله رحیم و مهربان می افتند و در عین حال به محض رویت آن بدنهایشان به لرزه افتاده و جلالت الله تمام وجودشان را فرا می گیرد.

براستی چرا چنین مکانی به این مقام و عظمت نرسد در حالیکه روزگاری امام المخلصین واسوه موحدین به همراه خانواده کوچک و مبارکش که آنها نیز نماد کاملی از اخلاص و وفا و ایثار و جان فدایی بودند در این مکان جانفشانی ها کرده و نمونه بارزی از محبت و دوستی خالصانه و اخلاص شگفت انگیز را از خود به نمایش گذاشتند.

و انبیا و پیامبران موحد و مخلص و نیز محبان و جانفدایان در هر عصر و زمانی همان اعمال و افعال را تکرار کرده و دقیقاً قدم جای قدم آنان گذاشتند و از طواف بیت الله تا سعی بین صفا و مروه و از

وقوف در عرفات گرفته تا میدان مزدلفه و از رمی جمرات گرفته تا قربانی در منی همه و همه بیانگر اخلاص و ایمان و جان فدایی و از خود گذشتگی بزرگترین موحد تاریخ و ابراهیم خلیل و هاجر و اسماعیل علیهم السلام است.

به راستی آنان محبان و محبوبان واقعی پروردگار بودند و این حب و جانفدایی آنان چنان تاثیری را در جهان بشری بر جای می گذارد که الله متعال علاوه بر اجر و پاداش اخروی و تمام هجرتها و تحمل مشقتها آنان را اثری جهانی بخشیده و ندای ابراهیم را از آن سرزمین بی آب و علف و لم یزرع به گوش تمام مسلمانان دنیا تا قیامت می رساند و اعمال و افعال هاجر- آن بانوی فدا کار و مخلص- را برای همیشه ماندگار می گرداند:

﴿وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ فِي شَيْءٍ وَطَهَّرَ بَيْتَ اللَّطَّافِينَ وَالْقَائِمِينَ
وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٦٦﴾ (الحج: ٢٦)

«زمانی را که محل خانه کعبه را برای ابراهیم آماده ساختیم و آن را بدو نمودیم - و دستور دادیم این خانه را کانون توحید کن و- چیزی را انباز من نمای و خانه ام را برای طواف کنندگان و قیام کنندگان و رکوع برندگان و سجده برندگان تمیز و پاکیزه گردان».

حج با تمامی مناسک و ارکان و اعمال مربوط به خود و نمونه بارزی است از اطاعت مطلق و امتثال بدون چون و چرا از فرامین الله متعال.

یکی دیگر از مظاهر بسیار جذاب حج اجتماع باشکوه و میلیونی توده عظیمی از مسلمانان و مومنان صادقی است که با قلبی صاف و نیاتی صادقانه و مخلصانه در مکانی با هم جمع می شوند که این اجتماع آنها نمونه کوچکی از روز رستاخیز را به نمایش می گذارد.

شاه ولی الله دهلوی رحمه الله در مورد اجتماع با شکوه حج می فرماید: «حقیقت حج تجمع باشکوه گروهی از صالحین امت اسلامی در زمان واحد و در مکان مشخصی است که آن مکان یادآور بندگان مخلص و مقرب الهی اعم از انبیا و صدیقین و شهدا و صالحین است که آنان نیز به منظور تعظیم و تکریم شعائر الهی در این مکان حضور یافته و به امید دست یافتن به رحمت بیکرانه الهی و کسب رضایت الهی به دعا و زاری و تضرع پرداخته اند.

حال چنین اجتماعی با این کیفیت در مقابل پروردگار خویش اظهار عجز و انکساری نماید بعید است که مورد لطف مرحمت و مغفرت الهی قرار نگیرد». حج با تمام ارکان و افعال خود چنان عظمت و ابهتی را به نمایش می گذارد که بیان کیفیت آنها در قالب الفاظ و کلمات نمی گنجد بلکه برای درک واقعی آنها باید در آن مکانهای نورانی و عرفانی حاضر شد و پیشانی بندگی را در هر کدام از آن اماکن بر زمین نهاد و اشک دیدگان را نثار آن مکانهای مقدس نمود.

مراسم روحانی و عرفانی حج نمونه ای بسیار بارز از صحرای محشر و ایستادن در مقابل الله یکتا را به تصویر می کشد و در این مراسم پادشاه و گدا و حاکم و رعیت و پیر و جوان و سواره و پیاده و سیاه پوست و سفید پوست و عرب و عجم و با دو پارچه نخی و سرعریان و چشم گریان و زیر یک آسمان و در یک صحرا همه دست به سوی آسمان بلند کرده و در حال دعا و گریه و زاری با خالق و مالک حقیقی خویش به نیایش پرداخته و از ذات مهربان و بخشنده اش طلب بخشش و آمرزش

گناهان را می نمایند ... یکی در سجده و یکی در رکوع و دیگری در حال قیام و قرائت سوره های طولانی در نماز.

یکی با تلاوت قرآن سعی در زدودن زنگار گناه و غفلت از دل و جان خویش دارد و دیگری با نماز و کثرت سجده قصد تقرب هر چه بیشتر به بارگاه الهی.

بندگان الله! مناسک حج با پوشیدن لباس احرام آغاز می گردد و لباس احرام خود بزرگترین درس و حکمت حج را برای همگان مشخص می نماید؛ تمام انسانها از شاه گرفته تا گدا و از حاکم گرفته تا رعیت و از باسواد و روشنفکر و سیاستمدار گرفته تا بیسواد و از عالم گرفته تا عامی و همه در یک لباس ظاهر می شوند و اینجا دیگر هیچ کس نمی تواند با لباس فاخرانه خود در مقابل کسانی که لباس کهنه دارند فخر فروشی نماید و اینجا همه برابرند و هیچ نشانی از برتری و فضیلت ظاهری مشخص نیست و چنانکه الله میفرماید:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾﴾ (الحجرات: ١٣)

«ای مردمان! ما شما را از مرد وزنی آفریده ایم و شما را ملیت ملیت و قبیله قبیله نموده ایم تا همدیگر را بشناسید بی گمان گرمی ترین شما در نزد الله متقی ترین شما است. الله مسلماً آگاه و با خبر است.» حج نمایشگاهی از درجه ایمان و تقوا و شور و محبت الهی است که در قلب هر شخص موجود است و هر کس به هر میزان که از درجه ایمان و تقوای بالاتری برخوردار باشد به همان میزان بیشتر از حج و انجام مناسک حج لذت برده و به درجات بالاتری از عرفان و معرفت الهی دست می یابد.

همه این علائم و خصوصیات و بزرگترین فلسفه حج که همان روز قیامت است و را به تصویر می کشد. میدان عرفات و کیفیت دعا و تجمع در این روز و در این مکان که هر کس مشغول دعا و گریه و زاری است و با مشغول شدن به دعا و یادآوری گناهان و طلب عفو و بخشش از بارگاه ایزدی و متوجه اطراف نبوده و در دنیای خودش بسر می برد و تصویری بسیار زنده و گویا از میدان محشر و ایستادن در مقابل محکمه عدل الهی است و در آن روز (میدان محشر) نیز هر کس فریاد «نفسی نفسی» سر داده و هیچ فکر و پیریشانی ای به جز کیفیت حساب و کتاب و خاتمه ای که در انتظارش هست را در سر نمی پروراند.

بارك الله لي ولكم في القرآن العظيم ونفعني وإياكم بما فيه من الآيات والذکر الحكيم. أقول قولي هذا وأستغفر الله لي ولكم ولسائر المسلمين انه هو الغفور الرحيم.

خطبه دوم

الحمد لله حمدا يليق بجلال وجهه وعظيم سلطانه و وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له و وأشهد أن محمدا عبد الله ورسوله و صلوات الله سلامه عليه وعلى آله وأصحابه ومن سار على نهجه إلى يوم الدين وبعد:

برادران مسلمان! چنانکه یاد آور شدیم علائم و خصوصیات حج روز قیامت را به تصویر می کشد. در روز رستاخیز همه انسانها بدون لباس و بدون هیچ گونه دارایی و در اختیار داشتن اشیای

دنیوی در مقابل پروردگار حاضر می شوند و در آن روز نیز تنها چیزی که باعث برتری و فضیلت محسوب می شود و قلب پاک و سالم از هر گونه شرک و گناه است و بس؛ ﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ﴾ (۸۸) اَلَا مَنْ اَتَى اللّٰهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿۸۹﴾ (الشعراء: ۸۸ - ۸۹) «آن روزی که اموال و اولاد و سودی نمی رساند. *بلکه تنها کسی که با دل سالم به پیشگاه الله آمده باشد.» هر کس از قلب پاکتر و سالمتری برخوردار باشد به همان اندازه مورد تکریم پروردگار قرار گرفته و به درجات بالاتری از بهشت برین نائل می گردد.

یکی دیگر از درسهایی که حج برای مسلمانان در پی دارد و درس زندگی و استفاده از اوقات و لحظات زندگی است. حج به طور خلاصه عبارت است از اعمالی مخصوص در ایامی مخصوص که هر عملی باید در وقت و محل خودش انجام گرفته و تا قبل از پایان یافتن ایام حج باید تمامی اعمال و مناسک آن انجام گیرد و زندگی انسانها نیز به همین ترتیب است و الله متعال وقت محدود و مختصری را به انسانها ارزانی داشته و این وقت مختصر و فرصتی است که باید هر انسان از آن به نحو مطلوب و در جهت دست یافتن به خوشبختی و کامیابی زندگی اخروی خویش بهره برداری نماید.

یکی از ظرافتها و لطایف مهم و قابل توجه در حج و این است که به طور خلاصه همه ارکان و عبادتهای اسلام را در خود جای داده است و تمثیل همه عبادات در حج بذات خود یک درس است و همان طور که قبلاً ذکر شد حج مشابهت بسیار زیادی با زندگی دارد و همان طور که در حج باید تمام اوامر و مناسک حج بدون چون و چرا انجام گیرد و زندگی انسان نیز باید مطابق اوامر الله و رهنمودهای رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم سپری گردد و همان گونه که در حج ندای زیبا و ملکوتی «لبیک اللهم لبیک...» ترنم می شود - که خود بیانگر توحید و فرمان برداری کامل از پروردگار جهانیان است - زندگی هر مسلمان نیز در طول عمر باید گویای عملی روشن از ندای "لبیک اللهم لبیک" باشد.

"رمی جمرات" یکی دیگر از احکام و مناسک حج است. در این قسمت از مناسک حج اگر چه هدف سنگریزه های پرتاب شده یک ستون سنگی بیش نیست و اما در این حکم نیز فلسفه و حکمتهای بسیار زیادی نهفته است؛ اولاً خود این عمل بیانگر اتباع بدون چون و چرای مسلمانان از فرامین الهی و روش سید المرسلین است چنانکه از عبدالله بن عباس رضی الله عنهما روایت است که: «أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ أَكَبَّ عَلَى الرُّكْنِ فَقَالَ إِنِّي لَا أَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ أَنْكَ حَجَرٌ وَلَوْ لَمْ أُرْحَبِيْبِي - ﷺ - قَبْلَكَ أَوْ اسْتَلَمَكَ مَا اسْتَلَمْتُكَ وَلَا قَبَّلْتُكَ» مسند احمد (عمر فاروق رضی الله عنه بر رکن - حجر الاسود - خمیده فرمود: «من خوب میدانم که تو سنگی هستی و اگر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم را ندیده بودم که ترا بوسه و مسح می نماید و هرگز ترا بوسه و مسح نمی کردم».

و ثانیاً این ستون و دیوار یادآور لحظاتی است که حضرت ابراهیم علیه السلام برای انجام دستورات الهی عازم میعادگاه بود که شیطان بر سر راهش سبز شده و با ایجاد و سوسه قصد منحرف نمود ایشان را داشته است و اما حضرت ابراهیم با پرتاب سنگ و پناه بردن از شر او به الله قوی و مقتدر و او را از خود دفع نمود که این واقعه بیانگر این مطلب است که شیطان در طول زندگی سعی در اغوا

وگمراه نمودن انسانها دارد که هر انسانی باید به هر طریق ممکن او را از خود دور کرده و فریب و سوسه هایش را نخورد و نکته دیگر اینکه "رمی جمرات" بیشتر از دیگر اعمال و مناسک حج انجام می گیرد به طوری که حاجی تا سه روز متوالی این عمل را انجام می دهد که این نیز بیانگر اهمیت موضوع است که حفاظت از کید و مکرهای شیاطین (جنی وانسی) در طول زنگی بسیار مهم و حیاتی است که انسانها هرگز نباید از آن غافل باشند.

خلاصه اینکه هر حکم از احکام حج دنیایی از فلسفه و حکمت را در خود جای داده اند که بیان همه آنها کار بسیار مشکلی است. اما در مجموع می توان گفت که مراسم حج همراه با مناسک و احکام و اعمال خود و چکیده ای از زندگانی دنیا و عالم برزخ و یادآور حشر و نشر و حساب و کتاب و صحنه قیامت است.

مسلمانان! قبل از اسلام و قبایل وقتی که در موسم حج عازم مکه می شدند و هر کدام از آنها نشان های خاص و بت ها و جامه های خویش را با خود حمل می کردند و بدین وسیله بر برتری قبیله ای و برتری مقامش در میان دیگر قبایل پافشاری می کردند.

لیکن حج پس از اسلام و بنیاد تازه ای را استوار ساخت که با تمامی این اعمال و شعارها در تضاد بود و حتی آنها را از میان برد و یک وضعیت توحیدی خالص را به وجود آورد که مسلمانان را قادر ساخت تا در برابر همبستگی های مختلف از قبیل ملیت و قبیله و امثال آن مقاومت کنند.

از این رو و آن گونه که ملی گرای و دیگر ملت ها را بلعیده اند مسلمانان را نمی بلعند و اینان قربانی آن نمی شوند و کشورهایشان که بر حسب انگیزه فطری و عاطفی و نژادی آن را دوست می دارند قبله ای نیست که به سوی آن روی آورند و کعبه ای نیست که آن را زیارت کنند و بلکه مسلمانان را یک قبله هست که شرقی و غربی و عربی و غیر عربی به سوی آن رو می کنند و این قبله و همان کعبه مشرفه است که هندی و افغانی و ایرانی و اروپایی و آمریکایی... آن را حج می کنند.

در حج تمامی ملت های اسلامی از تمامی جامه ها و لباس های منطقه ای خویش که برخی از برخی دیگر تشخیص داده می شوند و گروه هایی نسبت به آن تعصب نشان می دهند و برهنه می شوند و همگی یک لباس را می پوشند که از آن در زبان دین وقفه و در اصطلاح حج و عمره به نام «احرام» یاد می شوند.

کوچک و بزرگ و رئیس و مرئوس و ثروتمند و فقیر سرهایشان را برهنه می کنند و همگی با یک زبان یک سرود را می خوانند: «لَبَّيْكَ وَ اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ وَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ وَ اِنَّ الْحَمْدَ وَ النِّعْمَةَ لَكَ وَ اَلْمُلْكَ وَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ». حج یکی از گردهمایی های مسلمانان است و از لحاظ فراگیری و گستردگی و مهمترین و زیباترین آن ها به شمار می رود و این گردهمایی ها عبارتند از:

۱ گردهمایی که در سطح یکی از محله های یک شهر برگزار می شود و روزانه پنج بار تکرار می گردد و یعنی نماز جماعت که الله آن را سنت نهاده است.

۲ دومین گردهمایی در سطح یک شهر و در هر هفته یک بار تشکیل می شود و الله برای انجام این گردهمایی نماز جمعه را وضع کرده است.

۳ سومین گردهمایی در سطح تمامی جهان اسلام برگزار می شود. زیرا در این گردهمایی و

مسلمانان از نقاط مختلف کره زمین با یکدیگر دیدار می کنند و تا با همدیگر آشنا شوند و به تبادل دیدگاه ها و تجربه ها پردازند و یگانگی خود را بر دیگر یگانگی ها و نظیر وابستگی های مختلف تاریخی و اجتماعی و فرهنگی چیره سازند.

آری حج گردهمایی مسلمانان است که در آن نمایندگان برگزیده نشده اند که بر حاجیان احساس برتری کنند و به جدال پردازند بلکه در به روی هر کس که بتواند در این گردهمایی بزرگ شرکت کند باز است.

بنابراین و حاجیان نمایندگان تمامی شهرها و حتی تمامی روستاها هستند و نیز از جانب همه فرهنگ ها و طبقات نمایندگی می کنند. و از آثار حج و آشنایی طوایف مختلفی است که از چهار گوشه جهان اسلام آمده اند.

عباد الله! صلوا وسلموا علی من أمرتم بالصلاة والسلام علیه فی قوله سبحانه: ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ ﴿٥٦﴾ (الأحزاب: ٥٦) اللهم صل وسلم على عبدك ورسولك محمد وعلى آله وأصحابه أجمعين و والتابعين لهم بإحسان إلى يوم الدين. اللهم ارض عن الصحابة الأخيار و آل البيت الأبرار و اللهم إنا نشهدك حب نبيك و أهل بيت نبيك و أصحاب نبيك و ومن سار على نهج نبيك صلى الله عليه وآله وسلم. اللهم وفقنا لما تحب وترضى و اللهم انصر الإسلام والمسلمين و ودمر أعداءك أعداء الدين. اللهم اغفر لنا ولآبائنا وأمهاتنا وجميع المسلمين الأحياء منهم والميتين و برحمتك يا أرحم الراحمين و اللهم آت نفوسنا تقوها وزكها أنت خير من زكاها و أنت وليها ومولاها و ربنا آتنا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار. عباد الله! إن الله يأمر بالعدل والإحسان وإيتاء ذي القربى و وينهى عن الفحشاء والمنكر والبغى و يعظكم لعلكم تذكرون.